

Asia: VN/1070/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen edellytyksiin (1 §):

Tietosuojavaltuutetun toimistolla ei ole sen toimivallan puitteissa lausuttavaa ehdotettuun 1 §:ään.

2. Kommenttinne liittyen hakemukseen ja sen käsittelyyn (2 §). Kommentteja pyydetään esimerkiksi siihen, onko sukupuolen vahvistamisen hakemusmenettely esitetystä muodossaan toimiva ja tarkoituksenmukainen.

Sääntelyvaihtoehdoksi on esityksessä valittu sukupuolen vahvistamista koskeva hakemusmenettely. Hakemus olisi ehdotetun 2 §:n 1 momentin mukaan tehtävä kirjallisesti Digi- ja väestötietovirastolle (myöhemmin DVV). Ehdotetun 2 §:n 2 momentin mukaan hakemuksen tultua vireille DVV:n olisi annettava hakijalle tietoa hakemuksen käsittelystä ja sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksista (informointivelvoite). Hakijan sukupuoli voitaisiin vahvistaa, kun hakija olisi saanut DVV:ltä mainitut tiedot ja vahvistanut sen jälkeen hakemuksensa. Hakija voisi vahvistaa hakemuksensa aikaisintaan 30 päivän kuluttua siitä, kun hakemus on tullut vireille. Menettelyn tavoitteena on säännöksen perustelujen mukaan varmistaa, että hakemus on tehty tietoon perustuen, eikä sitä ole tehty impulsiivisesti tai harkitsemattomasti. Ehdotuksen mukaan, jos hakija ei ole vahvistanut hakemusta kuuden kuukauden kuluessa hakemuksen vireille tulosta, hakemus raukeaisi. Hakemuksen raukeamisen jälkeen, se olisi kuitenkin mahdollista tehdä uudestaan.

Tietosuojavaltuutetun toimisto pitää kannatettavana tällaiseen lyhyeen harkinta-aikaan perustuvaa hakemusmenettelyä, jossa menettely on suhteellisen nopea ja joustava kunnioittaen näin henkilön itsemääräämisoikeutta, mutta huomioi yhtä lailla myös yhteiskunnallisen intressin huolehtia väestötietojärjestelmän tietojen paikkansapitävyydestä ja toimivuudesta. Henkilön harkinta-aika (1-6 kk) ja esityksen mukainen DVV:n informointivelvollisuus sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksista turvaavat sitä, ettei henkilö tee päätöstä harkitsemattomasti, ja halua myöhemmin palata sukupuolen vahvistamista edeltävään sukupuoleensa. Ehdotettu menettely vähentää tätä kautta myös tilanteita, jossa perättäiset muutokset väestötietojärjestelmässä voivat aiheuttaa haasteita henkilön tunnistettavuudelle ja väestötietojärjestelmän toimivuudelle.

Ehdotetun 2 §:n 3 momentin mukaan DVV:llä on velvollisuus tehdä välittömästi merkintä vahvistetusta sukupuolesta väestötietojärjestelmään, kun se on vahvistanut henkilön sukupuolen. Säännöksen perusteluissa todetaan, että merkinnän yhteydessä DVV muuttaa väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annetun lain (myöhemmin VTJ-laki) 12 §:n 2 momentin 3 kohdan mukaisesti hakijan henkilötunnuksen.

Koska voimassa olevan sääntelyn mukaan henkilötunnus sisältää tiedon myös henkilön sukupuolesta, edellyttää sukupuolen vahvistaminen sitä, että myös henkilön henkilötunnus muutetaan. Ehdotetun 2 §:n 3 momentin mukaan DVV muuttaa hakijan henkilötunnuksen VTJ-lain 12 §:n 2 momentin 3 kohdan mukaisesti. Koska kyseisessä VTJ-lain säännöksessä viitataan voimassa olevan lain nimikkeeseen (transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annettu laki (563/2002), joka ehdotetaan lakiesityksessä kumottavaksi, tulee lakiesityksen jatkovalmistelussa huomioida, että vaikka säännöstä ei olisi sisällöllisesti tarpeen muuttaa, tulee lain nimikkeen osalta viitata uuteen ehdotettuun lakiin sukupuolen vahvistamisesta.

Tietosuojavaltuutetun toimiston näkemyksen mukaan lakiesityksen jatkovalmistelussa tulisi kuitenkin myös huomioida esityksen riippuvuus muihin vireillä oleviin lakihankkeisiin. Erityisesti henkilötunnusta koskevan sääntelyn osalta tulisi lakiehdotuksen jatkovalmistelussa huomioida valtiovarainministeriössä ajankohtaisesti vireillä oleva henkilötunnusjärjestelmän uudistamista koskeva säädösehdotus (VM183:00/2020), jossa on esitetty, että henkilötunnus muutettaisiin sukupuolineutraaliksi. Kyseinen ehdotus henkilötunnuksen sukupuolineutraaliudesta olisi yhdenmukainen myös nyt lausuttavana olevan lakiesityksen tavoitteiden kanssa. Tietosuojavaltuutetun toimisto on omassa lausunnossaan koskien esitystä henkilötunnusjärjestelmän uudistamisesta pitänyt ehdotusta sukupuolineutraalista henkilötunnuksesta kannatettavana ja katsonut sen vastaavan myös yleisen tietosuojasetuksen tietojen minimoinnin periaatetta.

3. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin (3 §). Lausunnoissa pyydetään kiinnittämään erityistä huomiota sellaiseen lainsäädäntöön, jossa sukupuolelle annetaan merkitystä ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnistettu. Lisäksi huomiota pyydetään kiinnittämään säännöksen aiheuttamiin muutostarpeisiin lausunnonantajan toiminnassa/hallinnonalalla.

Ehdotetun lain on esimerkiksi arvioitu mahdollisesti edellyttävän muutoksia vankeus- ja tutkintavankeuslakien säännöksiin vankien sijoittamisesta sekä henkilöntarkastuksista ja päihitteettömyyden valvonnasta. Vastaavia säännöksiä on myös laissa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta. Lain on myös arvioitu edellyttävän muutoksia eräisiin rikoslain säännöksiin.

Tietosuojavaltuutetun toimisto toteaa, että keskeinen sen sovellettavaksi tuleva tietosuojasääntely (kuten yleinen tietosuojasetus ja tietosuojalaki) on terminologialtaan sukupuolineutraalia; siinä käytetään käsitteitä kuten ”rekisteröity”, ”henkilö” ja ”henkilötieto”. Ehdotettava sääntely ei näin ollen edellytä muutostarpeita tietosuojavaltuutetun toimiston toiminnassa pääasiassa sovellettavaan lainsäädäntöön.

4. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin ja vanhemmuuteen (4 §)

Tietosuojavaltuutetun toimistolla ei ole sen toimivallan puitteissa lausuttavaa ehdotettuun 4 §:ään

5. Kommenttinne liittyen vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeen muuttamiseen (5 §). Erityistä huomiota pyydetään kiinnittämään sellaiseen lainsäädäntöön, jossa vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeeseen liitetään oikeusvaikutuksia (vanhemmalle itselleen tai tämän lapselle) ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnustettu. Lausunnoissa pyydetään myös kiinnittämään huomiota niihin muutostarpeisiin, joita vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen muuttaminen edellyttää esimerkiksi lausunnonantajan tietojärjestelmissä.

Ehdotetun 5 §:n mukaan, kun henkilön sukupuoli vahvistetaan, hän voi hakea Digi- ja väestötietovirastolta vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen (äiti tai isä) muuttamista hänen oikeudellista sukupuoltaan vastaavaksi. Hakemuksen hyväksymisen johdosta vanhemmuutta kuvaava nimike muuttuu hänen kaikkien lastensa osalta. Kun vanhemmuutta kuvaava nimike vahvistetaan, Digi- ja väestötietoviraston on lähetettävä vahvistamisesta ilmoitus hakijan alaikäisen lapsen huoltajalle. Vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen muuttamista voi hakea vastaamaan henkilön oikeudellista sukupuolta myös sukupuolen vahvistamisen jälkeen.

Tietosuojavaltuutetun toimisto pitää 5 §:ssä ehdotettua sääntelyä kannatettavana.

Tietosuojavaltuutetun toimiston näkemyksen mukaan sekä vanhemman että lapsen yksityiselämän suojaa parantaa lähtökohtaisesti se, että henkilö voi muuttaa hänen vanhemmuuttaan kuvaavan merkinnän oikeudellista sukupuoltaan vastaavaksi, jolloin henkilön transtausta ei ilmene suoraan väestötiedoissa olevan vanhemmuusmerkinnän perusteella viranomaisten ja julkisten palveluiden (esim. päivähoito) kanssa asioitaessa.

6. Kommenttinne liittyen ulkomaisen päätöksen tunnustamiseen (6 §):

Tietosuojavaltuutetun toimistolla ei ole sen toimivallan puitteissa lausuttavaa ehdotettuun 6 §:ään.

7. Kommenttinne liittyen lain voimaantuloon ja sen soveltamisen porrastamiseen (8 §):

Tietosuojavaltuutetun toimistolla ei ole sen toimivallan puitteissa lausuttavaa ehdotettuun 8 §:ään.

8. Kommenttinne liittyen esityksen pääasiallisiin vaikutuksiin, ml. selvitykseen joka on laadittu lapsivaikutusarvioinnin tueksi. Lausunnoissa pyydetään kiinnittämään huomiota vaikutuksiin, joita lausunnonantaja arvioi esityksestä aiheutuvan toiminnalleen/hallinnonalallaan. Huomiota pyydetään kiinnittämään myös tietojärjestelmiin kohdistuviin muutostarpeisiin sekä muihin tiedonhallintalain 5 §:n 3 momentin kannalta olennaisiin asioihin.

Lakiesityksessä on arvioitaessa sen suhdetta perustuslakiin (s. 77) todettu, ettei ehdotettavaan lakiin sisälly sääntelyä, jolla puututtaisiin perustuslain 10 §:ssä turvattuun yksityiselämän ja henkilötietojen suojaan.

Esitysluonnoksella ei ole arvioitu olevan vaikutuksia tietosuojavaltuutetun toimiston toimintaan. Esityksessä ei ehdoteta tietosuojavaltuutetun toimistolle uusia tehtäviä, eikä esityksellä ole

tietosuojavaltuutetun toimiston näkemyksen mukaan vaikutusta myöskään sen tietojärjestelmiin siten, että niitä tulisi esityksen perusteella muuttaa.

9. Muut kommentit liittyen hallituksen esitysluonnokseen:

Tietosuojavaltuutetun toimistolla ei ole muita kommentteja esitysluonnokseen.

Laitainen Riina
Tietosuojavaltuutetun toimisto